

Н. В. Бондарчук, кандидат економічних наук, професор кафедри обліку і аудиту Дніпропетровського державного аграрного університету

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК ШЛЯХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ ДО ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ

У статті розглянуто питання необхідності впровадження моделі інноваційного розвитку для забезпечення стійкості держави до зовнішніх загроз, досліджено досвід провідних країн з розвинутою економікою та запропоновано стратегічну концепцію розвитку на основі інноваційної моделі.

Ключові слова. Інноваційний розвиток, модель інноваційного розвитку, економічна безпека держави, концепція стратегічного розвитку.

In the article necessity of introduction of model of innovative development for the purpose of maintenance of stability of the state to external threats is considered, experience of the leading countries with the developed economy is investigated and the strategic concept of development on the basis of innovative model is offered.

Key words. Innovative development, model of innovative development, economic safety of the state, the concept of strategic development

Постановка проблеми (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями). Нині у світі домінує інноваційний тип економічного зростання. Господарська глобалізація стимулює до інновацій. Країни та регіони змагаються між собою в інноваційності, швидкості й кількості запроваджених нововведень. Місце країни у світовій економічній системі, рівень конкурентоспроможності та життєздатності її економіки, співвідношення сил між країнами переважно залежать від якісних змін, які відбуваються під впливом інноваційних процесів. Такі процеси – результат прагнення держави та суспільства до ефективного задоволення своїх перспективних (тобто інноваційних) потреб [1]. Конкурентна боротьба та механізми диференційного доходу в ринковій економіці породжує мотиви (потребу) до виробничих інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття). Питання моделі інноваційного розвитку для забезпечення економічної безпеки України досліджували такі провідні науковці, як В. Андрійчук, В. Бегма, І. Бінько, З. Варналій, О. Власюк, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Дергачов, О. Ємельянов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, В. Захарченко, В. Мунтіян, В. Нижник, С. Пирожков, В. Предборський, Д. Прейгер, А. Сухоруков, В. Третяк, В. Шлемко, а також зарубіжні науковці: С. Глазьев, В. Сенчагов та ін. Вони сформуливали основні засади організації, форми і методи забезпечення економічної безпеки країни та регіонів. Проте питанням розвитку інноваційної складової як одного з визначальних факторів посилення економічної стабільності держави та захисту її від внутрішніх і зовнішніх загроз присвячено незначну кількість наукових праць.

Мета статті (формулювання цілей статті (постановка завдання)). Метою статті є обґрунтування необхідності впровадження моделі інноваційного розвитку держави для забезпечення економічної стійкості до зовнішніх загроз.

© **Н. В. Бондарчук, 2011**

Виклад основного матеріалу (виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів). Інноваційний процес містить послідовні етапи – виявлення потреби та виникнення нової технічної ідеї для її задоволення; проведення досліджень і розробок, оформлення винаходу; інвестування виробництва, освоєння та використання; поширення, сприймання результатів НТП; стабільний розвиток тощо [2]. Безперечно, інноваційний процес охоплює всі ланки суспільного відтворення. Будь-яке відтворення, що базується на незмінній виробничій основі, просте відтворення чи екстенсивне зростання, в сучасній економіці розглядається як статичне. Лише інноваційному розвитку економіки притаманний динамізм.

Під час розробки контурів інноваційної моделі для України неможливо ігнорувати досвід та особливості національних моделей розвитку розвинених країн. Відомо кілька інноваційних моделей, які реалізуються в різних країнах. Зокрема, американська (запроваджена у США) та подібна до неї азійська (Японія, Тайвань), а також західноєвропейська [3].

У практику американської політики та економіки сучасної доби введено ідею інноваційної здатності нації, яка стала стрижнем подальшого формування концепції політичної та економічної стратегії цієї держави. Американські експерти розглядають національну здатність до нововведень як базову характеристику суспільства, що має декілька ознак: здатність суспільства досягати успіхів на конкретних напрямках НТП і водночас швидко та ефективно переходити від одного напрямку до іншого, з мінімальними витратами ресурсів створювати й робити надбанням ринків такі нові продукти, що відповідають технологічним досягненням [4]. Отже, національна здатність до нововведень не зводиться лише до досліджень і

розробок, у результаті яких, власне, народжується новий продукт, а являє собою конгломерат, що містить усе пов'язане із сучасним виробництвом, маркетингом, збутом, споживанням, тобто конгломерат активності у сприйнятті інновацій кожним економічним суб'єктом, який функціонує на будь-якому етапі інноваційного процесу.

Витоки формування цієї концепції пов'язані з дослідженнями стану комерціалізації наукових результатів, що забезпечують конкурентну спроможність продукції американського виробництва. Залучені до такого дослідження широкі кола урядовців, науково-технічні спеціалісти й бізнесмени дійшли висновків про необхідність розглядати здатність нації продукувати і запроваджувати передові технології як базовий напрям зміцнення економічної могутності, найважливіший фактор побудови національної економіки та гарантування військової безпеки. Для Америки формування та підтримання в дійовому стані здатності нації до технологічних нововведень є засобом досягнення світового науково-технічного лідерства.

Визначаючи такий стан, не можна зводити його оцінку до показників досягнень будь-яких рубежів лише в окремих галузях (електроніка, телекомунікації, сучасні матеріали чи робототехніка), оскільки подібні списки "проривних" технологій постійно змінюються з розвитком науки й техніки.

Отже, світовий досвід показує, що в розбудові нової, базованої на інноваціях економіки, не можна покладатися на стихійні, суто комерційні чинники. Необхідна активна участь у цьому державних структур усіх рівнів. У зв'язку із цим академік А. Чухно зазначає, що "з боку нової влади потрібні рішучі дії, ... які б піднімали усіх підприємців, працівників науки, усіх трудівників на прискорення науково-технічного прогресу та його впровадження в економіку для підвищення її ефективності" [5].

Для України вважаємо за доцільне розробити всеохопну стратегічну *концепцію розвитку народного господарства на основі інноваційної моделі* з метою забезпечення економічної безпеки держави, яка має базуватися на п'яти основних складових.

По-перше, посилення ролі держави. Держава має виступати в різних ролях: головного фінансиста, партнера, ініціатора, організатора, щоб стимулювати передові технології, які набувають особливого значення для економічного зростання.

По-друге, вдосконалення функцій держави. Мають трансформуватись економіко-господарські функції держави: вона повинна посилити позиції у стимулюванні НТП, що забезпечить подальше зростання економіки з одночасним підвищенням рівня державного регулювання господарства. Україна ХХІ ст. має стати головним замовником новітньої складної технології, організатором довгострокових, середньострокових і короткострокових програм НДДКР на новітніх напрямках НТП та у традиційних сферах, вона має бути також головним споживачем нових відкриттів і винаходів, отриманих за виконання державних замовлень на НДДКР.

По-третє, формування системи правового забезпечення. Державно-правове регулювання НТП має підтверджуватися багаторівневою структурою законодавчих актів.

На першому рівні правового регулювання має бути Конституція України, доповнення до неї, які вносяться Верховною Радою України, державні закони про бюджет країни, міністерств, відомств, котрі щорічно приймає та затверджує Уряд. Державний бюджет – головне джерело фінансування державних довго-, середньо- та короткострокових програм НДДКР, створення й придбання новітніх розробок і технологій. У межах його положень кожне відомство щорічно має затверджувати у власний бюджет асигнування на господарську діяльність і замовлення на постачання продукції та послуг, включаючи науково-технічні.

Другий рівень регулювання має представляти державне законодавство, що регламентує створення, завдання й функціональну діяльність міністерства, відомства, адміністрації або іншого урядового органу (наприклад, закони про створення міністерства науки й техніки тощо).

Третій рівень регулювання – це державні закони у сфері науки, техніки та НТП, які періодично приймає Уряд відповідно до потреб наукової, технічної, економічної, військової та зовнішньої політики, їх призначення – розвиток і зміцнення науково-технічного потенціалу країни та реалізація завдань державної науково-технічної й військово-технічної політики.

На четвертому рівні регулювання мають бути закони про державні замовлення на товари та послуги, також підзаконні акти на розвиток державних законів. Закони про регулювання державних замовлень мають бути основним засобом організації, управління, регулювання і функціонування державного ринку товарів і послуг, передусім НДДКР.

П'ятий рівень регулювання має бути забезпечено державним контрактним правом. Прикладом цього може бути державний контракт на проект (програму) проведення фундаментальних або прикладних досліджень, розробки та створення нової техніки й технології для цивільних і військових.

Окрім того, може бути застосовано інші форми господарсько-договірних відносин держави з виконавцями державних замовлень в інноваційній сфері, зокрема державний грант. Його доцільно застосовувати для укладання угод із науковими центрами та промисловістю на виконання фундаментальних і (меншою мірою) прикладних досліджень.

До шостого рівня регулювання належать рішення арбітражів та апеляційних судів з приводу практики виконання державних замовлень.

Усі перелічені правові акти повинні бути економіко-юридичним підґрунтям господарської діяльності держави-підприємця. Державний уряд, розміщуючи замовлення на державному ринку НДДКР, вступає з

корпорацією-підрядником та виконавцем замовлення (приватною корпорацією, державною лабораторією, університетом, науковим центром, малою фірмою тощо) в економічні відносини двох рівноправних сторін, які виконують відповідну угоду.

Механізм державного господарювання в галузі створення нової технології ґрунтується на детальній законодавчій регламентації всіх сторін взаємовідносин держави з підприємцями та корпорації з підрядником. Урядове відомство законодавчо забезпечує право щорічно розміщувати замовлення у власних установах, лабораторіях, дослідних центрах на засадах типового державного “безприбуткового контракту”. Корпорації на час виконання державних науково-технічних програм, що реалізуються через механізм державного ринку товарів, послуг і НДДКР, пов’язуються з державним господарюванням. Законодавство має чітко визначити категорії державних підрядників – виконавців державних програм НДДКР за ознакою володіння приватною власністю.

По-четверте, розробка конкретних програм, адже регульованими інструментами, якими реально здійснюється державна науково-технічна та економічна політика, крім правових норм, мають слугувати державні довго-, середньо- та короткострокові програми, забезпечені державними фінансовими та іншими ресурсами, а також система державних замовлень на різні види товарів і послуг, передусім на нові технології. Створення нової технології повинно мати статус найважливішої форми економічної діяльності, що сприяє розвитку економіки, ефективності господарювання.

По-п’яте, орієнтація науки на потреби суспільства. Необхідно запровадити дуже важливе соціальне нововведення – організаційно-економічну систему обліку нових суспільних потреб та орієнтації прикладної науки, техніки і виробництва на найефективніше задоволення цих потреб.

Ідеологію зазначених змін державно-господарського механізму має визначити адміністрація Президента України. Вона повинна формулювати нові цілі науково-технічної політики, виходячи з особливостей політичної та соціально-економічної ситуації у країні.

Забезпечення інноваційного розвитку потребує спільних і скоординованих зусиль центральної влади, органів регіонального управління та місцевого самоврядування. Кожен з них у межах відведених компетенцій виконує своє коло завдань.

Основні вектори державної науково-технічної політики для забезпечення стійкості до зовнішніх загроз та забезпечення захисту держави мають відрізнятися конкретністю і спрямовуватися на виконання таких завдань:

- забезпечення активної інноваційної діяльності підприємств України;
- зміцнення конкурентоспроможності промисловості та створення нових робочих місць;
- створення сприятливого підприємницького середовища для технічних нововведень та інвестування в нові ідеї та проекти;
- забезпечення скоординованого управління інноваціями за всіма урядовими структурами;
- організація тісної співпраці між промисловістю, урядовими відомствами, науковою сферою;
- переорієнтація національних пріоритетів на критичні технології для сучасного бізнесу та економічного зростання (інформатика та комунікації, гнучкі виробництва, охорона навколишнього середовища);
- державна підтримка фундаментальної науки як генератора технічного прогресу;
- подолання байдужості до нововведень та формування в підприємницькому середовищі й суспільстві інноваційної ідеології та психології;
- стимулювання попиту населення на національні наукомісткі продукти;
- заохочення підприємницького попиту на інноваційні ресурси.

На зазначені напрями необхідно переорієнтувати державну політику, налагодити управлінський механізм. Зокрема, переглянути пріоритети науки й техніки. Акценти слід змінити з традиційних цільових досліджень, які мають на меті виконання наукових завдань без одержання комерційних результатів, на інвестиційні проекти, розроблені спеціально для посилення конкурентоспроможності вітчизняної економіки та підвищення зайнятості населення.

Крім того, потрібно окреслити основні форми впливу держави на наукову сферу, а саме:

- пряма бюджетна підтримка розробки, комерціалізації та впровадження нових продуктів і технологій;
- непряма підтримка фіскальними заходами у сфері податкової політики та заходами адміністративного регулювання;
- інвестування в систему освіти, підготовки робочої сили певної кваліфікації для ефективної реалізації нових технологій;
- підтримка критичних ланок господарської інфраструктури [6, 344–345].

З метою цілеспрямованішого впливу на технологічний розвиток треба розробити новий механізм взаємодії науково-технічного комплексу та уряду – кооперація уряду і бізнесу за формування бюджету НДР. Це дасть змогу розширити зону інтересів уряду на всіх фазах життєвого циклу інноваційного продукту – вийти за межі суто досліджень і розробок та охопити всі види діяльності, задіяні у просуванні нових технологій на ринки. Він має стати потужним засобом наближення розробок до практичного використання та

швидкої реалізації комерційного потенціалу результатів НДР, оскільки забезпечує інтереси приватного бізнесу.

Отже, інноваційна модель має являти собою системно-логічну конструкцію розвитку економіки, яка ґрунтуватиметься на поступовому збільшенні реальних обсягів валового внутрішнього продукту на базі досягнень науки й техніки та високого ступеня їх використання в господарстві. Необхідними умовами реалізації такої моделі є свобода конкуренції й державна інноваційна політика.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Для запровадження інноваційної моделі для гарантування стійкості економічної безпеки держави необхідно підготувати відповідне підґрунтя. Одним із перших кроків має стати розробка всеохопної стратегічної концепції розвитку національної економіки на основі інноваційної моделі. Наступний крок – запровадження дійового економічного та правового механізмів. Надалі потрібно переорієнтувати державну економічну політику та управлінський механізм, задіяти в цій моделі всі суспільні ланки від державної влади та управління до економічних суб'єктів, налагодити механізм залучення потоків інвестицій до науки й техніки, контролю їх напрямів та ефективності, моніторинг результативності регуляторних заходів і податкових стимулів. Важливо задіяти механізм перетворення наукових ідей на комерційні продукти, затребувані ринком. Для цього слід розглянути можливість організації діяльності спеціальних служб упровадження новацій у всіх органах державного керівництва, що може бути об'єктом подальших наукових розвідок з даної проблематики.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В. Шляхи досягнення енергетичної безпеки / В. Андрійчук // Політика і час. – 2006. – № 12. – С. 35–38.
2. Бондарчук Н. В. Державна політика розвитку інноваційного потенціалу регіонів України: теорія, методологія, механізми управління : монографія / Бондарчук Н. В. – Донецьк : Юго-Восток, 2011. – 406 с.
3. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань / В. Геєць // Економіка України. – 2008. – № 5. – С. 4–13.
4. Федулова Л. І. Інноваційна економіка : підручник для студ. вищих навч. закладів / Федулова Л. І. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.
5. Чухно А. Нова економічна політика (теоретико-методологічні засади) / А. Чухно // Економіка України. – 2005. – № 6. – С. 4–10.
6. Чухно А. Нова економічна політика (теоретико-методологічні засади) / А. Чухно // Економіка України. – 2005. – № 7. – С. 15–22.